

Trugemaking etter Hans Labertus Løvmo

Deltagerne i prosjektet (f.v.) dokumentator og prosjektansvarlig Eivind Falk, filmdokumentator Silje Ensby, kurvmaker Lars Levin, kurvmaker Silja Levin og tradisjonsbærer Hans Labertus Løvmo poserer med truger.

I forbindelse med prosjektet *Flettverk i skogfinske områder*, som Norsk håndverksinstitutt har gjennomført sammen med Norsk Skogfinsk Museum og Norsk skogmuseum, har vi dokumentert tradisjonsbærer Hans Labertus Løvmos kunnskap om å lage truger. I prosjektet deltok de to kurvmakerne Lars og Silja Levin som fagpersoner. Begge har lang erfaring med flettverk, og har dermed gode forutsetninger for å ta til seg kunnskapen og føre den videre.

*-Før i tida skulle en kunne kunsten å vri vidje før en kunne bli konfirmert
Hans Labertus Løvmo*

**NORSK
HÅNDVERKSINSTITUTT**
SENTER FOR IMMATERIELL KULTURARV

Innledning

I Norge har truger vært viktige både for jegere, skogsarbeidere og andre som ferdes ute på snødekt mark og hvor ski ikke var det best egna fremkomstmiddelet.

Det finnes til og med helleristninger av truger. Kunnskapen om å lage truger har gått i arv fra generasjon til generasjon. I dag har de tradisjonelle trugene veket plass for moderne og industriproduserte truger, og det er ikke lenger mange som kan lage truger.

2.-4. november 2018 reiste vi derfor til Leirfjord på Helgeland for å dokumentere trugemakeren Hans Labertus Løvmo sin kunnskap om å lage truger. Løvmo er opprinnelig fra Hedmark, men er i dag bosatt på Helgelandskysten, der han har fortsatt å lage truger i sin tradisjon. Hans Labertus Løvmo lærte å lage truger av sin bestefar (Lauritz Løvmo), som igjen hadde lært det av sin far. Hans Løvmo har også lært av sin far, som igjen hadde lært av sin bestefar, altså Hans' oldefar. Oldefaren het, for ordens skyld, også Hans Labertus Løvmo. Rammene til trugene er tradisjonelt laget av gran, eller eventuelt einer som var regnet som det aller gjeveste. Flettverket i trugene er laget av vidje.

I prosjektet deltok de to kurvmakerne Lars og Silja Levin, som begge har lang erfaring med flettverk, og gode forutsetninger for å ta til seg kunnskapen. Silje Ensby deltok som filmdokumentator. Undertegnede, Eivind Falk, har tatt bildene.

Filmen som er laget i prosjektet er klippet i en lang og en kort versjon som begge er tilgjengelig på Norsk håndverksinstituttets nettsider og på Youtube.

Selve rapporten er skrevet av fagpersonene i prosjektet, Silja og Lars Levin. Hans L. Løvmo og Eivind Falk har fått anledning til å gi noen innspill, tilleggsopplysninger og kommentarer i etterkant, som er lagt inn i rapporten.

La meg benytte anledningen til å takke Hans Labertus Løvmo spesielt. Uten at han hadde delt sin verdifulle og unike kunnskap med oss, hadde det ikke vært mulig å gjennomføre dette viktige prosjektet. Takk også til fagpersonene som har deltatt. Det blir veldig spennende å se trugene som etter hvert triller ut av Lars og Siljas verksted i Sandefjord.

Lillehammer, 18.07.19

Eivind Falk

Trugemaking etter Hans Labertus Løvmo

Rapport
av Silja og Lars Levin

med innspill fra Hans Labertus Løvmo og Eivind Falk

Innhold i rapporten:

1. Innledning
2. Verktøy
3. Bilder. De 5 hovedkategoriene for tilvirkning av truger:
 - I skogen etter materiale til truger
 - Rammeverk av gran
 - Vidjer av bjørk
 - Flettingen av truger 1
 - Flettingen av truger 2
4. Fotoliste
5. Konklusjon fra kurvmakerne

Hans Labertus Løvmo i arbeid med en truge.

1. Innledning og bakgrunn for deltakere

Tradisjonsbærer i prosjektet, Hans Labertus Løvmo kommer opprinnelig fra Hedmark. I dag bor han i Leirfjord nær Sandnessjøen i region Helgeland, Nordland fylke.

Hans lager truger på samme måte som han lærte av sin bestefar (Lauritz Løvmo), som igjen hadde lært det av sin far, som kom fra Åmot i Sør-Østerdal i Hedmark. Hans Løvmo har også lært noe av sin egen far, som hadde lært av sin bestefar, Hans' oldefar, som også het Hans Labertus Løvmo. Trugene ble laget til bruk for skogsarbeid og jakt, av materialer hentet i skogen. På vinteren i bygdene (før en fikk brøytet veier) var truger helt vanlige og nødvendige som transportmiddel fra hus til hus til daglige gjøremål.

Filmfotograf Silje Ensby har dokumentert hele forløpet på video, og det er publisert to videoer fra prosjektet, en kort og en lang.

Instituttleder ved Norsk håndverksinstitutt, Eivind Falk, har fotografert hele forløpet i en bildeserie som også blir beskrevet i denne rapporten.

Dokumentering av besøk og trugemaking, i form av denne rapporten, er skrevet av kurvmakerne Silja og Lars Levin. Silja og Lars driver eget kurvmakerverksted i Sandefjord og er utøvende håndverkere. De kan nå ta tradisjonen med å flette truger videre, etter dette møtet med trugemaker Hans Labertus Løvmo.

2. Verktøy til trugemaking

Det er kun et lite utvalg verktøy Hans Løvmo bruker når han skal lage truger:

- Liten sag til å ta med i skogen og/eller ei lita hagesaks.
- En kniv til å spikke av kvister og knaster, og til ta av bark med.
- Et jernrør, som man fyller med vann og varmer opp på en kokeplate. Denne koker og mykgjør vidjene, så de lettere kan bøyes i form og settes til tork i en mal.
- En hjemmelaget mal til å tørke rammen i.
- En tang med godt bitt i eller ei skrustikke.
- En gjerdepåle med en V-formet sagspor i enden - til å vri vidjene på.

Med kun litt hjelp fra moderne verktøy (en drill) viste han vårt lille følge fra Norsk håndverksinstitutt, hvordan man høster og bearbeider materialer til truger, fra prosessen i skogen til ferdige truger.

3. Bilder

Alle bilder er tatt av Eivind Falk, fra Norsk håndverksinstitutt

I alt har vi dokumentert og registrert et forløp med 278 bilder. Av disse er 85 tatt med i fotolista. Bildene har fått fil-navn: *truger-1.jpg - truger-85.jpg*.

Bildene delt inn i 5 hovedkategorier som følger forløpet i tilvirkningen av truger.

3.1. I skogen etter materiale til truger. (Bilde 1-12)

Til rammeverket brukes grener av gran. Gjerne fra et område med god bonitet. Andre treslag som også kan brukes er einer. Lengden på sidegreinene bør være 130 - 150 cm, og med en gjennomsnittstykkelse på cirka \varnothing 1,5-2,0 cm.

Til å lage rutenettet (flettverket) inne i ramma brukes vidje, gjerne rotskudd, fra bjørk, som er sakte vokst under myrlignende forhold. Lengden bør være minimum 130 cm og ha en jevn tykkelse på gjennomsnitt \varnothing 1,0 cm.

Grener til rammen og vidjene kan gjerne kvistes i skogen uten å miste smidighet, de blir da dessuten lettere å transportere ut av skogen, men bør lagres under skygge før de vris opp. Dvs. de må ikke tørkes opp før de vris.

3.2. Rammeverk av gran. (Bildene 13-29)

Granemnet avbarkes med kniv og puttes i varmt vann. Da blir det mykgjort, og lett å bøye i en egen oval form. Det bøyde emnet til ramme settes i en mal til tørking natten over.

Hans forteller at tidligere ble trugeramma varmet opp over ild, i ildsted. Han har selv vært med på det. I stedet koker han emnet i et metallrør plassert på en kokeplate som vist på bildet over da en sparer mye tid med denne metoden.

Malen til Hans Labertus Løvmo er laget slik at rammene blir 37 cm (lengderetning) x 25 cm (på tvers). En truge av denne størrelsen kan bære en kvinne eller mann på opp mot 80 kilo.

3.3. Låse rammen

Hans låser rammen ved å bore et hull gjennom granmaterialet og slå inn en spiker som han bøyer til og fester med en hammer. Det er viktig at ikke spikeren sprenger ut emnet slik at det sprekker.

Hvis en ikke ønsker å bruke metall i trugene kan det enkelt løses med lengre emner til trugeramma og slik at en tvinner rammeemnet rundt seg selv, sier Hans.

3.4. Vidjer av bjørk. (Bildene 30-42 og 81-82)

-Det er bannlyst å bruke annet enn baksida på kniven til å klargjøre vidjene dvs. skave av barken, sier Hans.

Vidjen avbarkes med baksiden av kniven slik at man ikke skjærer, men pusser av barken. Ved å tvinne/snu vidjen brytes fibrene i lengderetningen. Dette gjør Hans Løvmo ved å bruke en stolpe av gran der han har saget en V i toppen han fester den smale enden av vidjen i.

Når vidjen er vridd ferdig på stolpen kan den enkelt tas av ved å vri hele nøstet et hakk tilbake. Vidjen er smidig som tau og knekker ikke når den vris og bøyes rundt rammeverket. Vidjen kan gjerne tørkes og gjemmes sammenrullet og bløtes opp i varmt vann når den skal brukes igjen.

Hans hadde en rekke nøster med vidje hengende i garasjen for påkomne tilfeller.

3.5. Flettingen av truger 1. (Bilde 43-64)

Det er høyre-truger og venstre-truger. Den tykke enden av rammen skal legges på utsiden slik en ser på bildet under:

Første del av å flette rutenettet på rammeverket er å legge 3 eller 4 vidjer på tvers av rammen. Om man skal ha 3 eller 4 kommer an på størrelsen på trugen. Store truger krever gjerne fire vidjer på tvers.

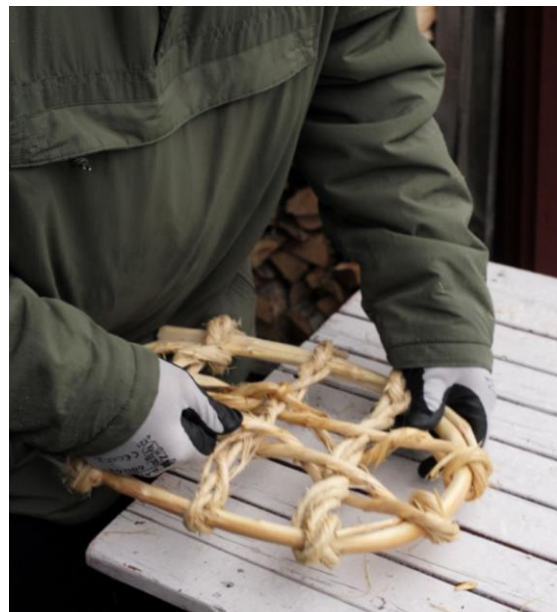
Knutene må legges på utsiden, og knutene skal alltid legges bakover, slik at de ikke bremser ved bruk.

I dette arbeidet kan det være greit å bruke skrustikka for å stramme.

3.6. Flettingen av truger 2. (Bilde 65-80)

Andre del av å flette rutenettet på rammeverket er å legge 2 vidjer på langs av rammen. Disse flettes inn i de tverrgående.

Til slutt fletter Hans «bindinger» på. Til disse trengs to vidjer til hver truge, som flettes på hver side av foten.

Fotoliste:

Truger-1,2,3	Grankvist til rammeverk måles så den er lang nok til ringene. Bør være minimum 130 cm.
Truger-4,5,6	Grankvisten avgrenes med kniv, her kan man bruke beskjæringssaks/rosesaks/hagesaks.
Truger-7	På utkikk etter bjørk rotskudd.
Truger-8,9	Bjørkevidjen avgrenes.
Truger-10,11,12	Lars, Silja og Hans med samlede materialer fra skogen.
Truger-13	Et par ferdige truger som Hans hadde laget tidligere.
Truger-14	Oppstilling av kokerør til og dampe/koke de store grankvistene til rammene på trugene.
Truger-15	Mal til å tørke rammer av gran. Laget av et Brett med påskrudd treverk. Mål innvendig: 25 x 36,5 cm.
Truger-16	Hans Løvmø avbarker en gren av gran.
Truger-17	Silja og Lars avbarker hver deres grangren.
Truger-18	Silja avbarker en grangren.
Truger-19	Kokerør til koking av granskudd til rammeverket.
Truger-20	Røret er deilig varmt og kan gjøre kalde fingre varme igjen.

Truger-21,22,23	De kokte grener av gran bøyes på plass i malen.
Truger-24,25,26	Når rammen er tørr tas den opp av malen for å festes i posisjon med en spiker som går gjennom grenen der den ligger dobbelt. Det kan forbores med drill. Hvis en ikke ønsker å bruke metall i trugene kan det enkelt løses med lengre emner til trugeramma slik at en kan tvinne rammeemnet rundt seg selv.
Truger-27	Silja legger en kokt granvidje i malen, som vi neste dag skal bruke til ramme.
Truger-28	Mal med to trugerammer av gran som skal stå å tørke til neste dag.
Truger-29	To rammer klar til å flettes på. Den venstre har fått tre snudde vidjer flettet på tvers av trugeramma.
Truger-30,31,32	Bjørkevidje til å flette på trugeramma. Først spisses enden og dernest tas små knast vekk med kniv. Til slutt avgrenes vidjen.
Truger-33,34,35,36,37,38,39	Hans vrir vidjen med høyre hånd og ruller med venstre hånd vidjen opp på en staur.
Truger-40,41,42	Ferdig vridd vidje som skal brukes til å flettes på rammeverket.
Truger-43	1. vidje på tvers settes på.
Truger-44	Det startes med en knute som må peke ut og oppover.
Truger-45	På tvers av rammen.
Truger-46	2 ganger rundt.
Truger-47	Tilbake og rundt om egen vidje.
Truger-48	Igjennom knuten og tilbake igjen.
Truger-49	Følg samme rute som siste fletten.
Truger-50,51	1. flett på tvers av rammen er ferdig flettet.
Truger-52	Knuten etterstrammes.
Truger-53,54,55	2. vidje flettes på rammen. Samme forløp som 1. fletting.
Truger-56,57,58,59,60	3. vidje flettes på rammen. Samme forløp som 1. og 2. fletting.
Truger-61	Rammer av gran til tørk i mal.
Truger-62,63	Vidjene som ble flettet på rammen dagen før strammes igjen ved å trekke i knuten.
Truger-64	2 rammer klar til fletting på langs med vridde vidjer.
Truger-65,66	Utvalgelse av vidjer til langsgående flett på rammen. Hans og Silja.
Truger-67	Den tykke enden spisses til med kniv.
Truger-68	Spissen settes inn i flettinga som går på tvers.
Truger-69	Rundt om rammen 2 ganger.
Truger-70,71	Over/under de tverrgående vidjer- frem/tilbake hvor det flettes "motsatt" over/under.
Truger-72, 73,74,75	Nr 2 langsgående vidje flettes på samme måte.
Truger-76	Bindinger flettes på. De settes på ramma med en knute mellom tverrgående og langsgående flett.
Truger-77,78,79	Stramning av knute til binding.
Truger-80	En ferdig truge og en som mangler «bindingene» (festevidje).
Truger-81,82	Lars vrir stor bjørkevidje med hjelperedskap.
Truger-83,84,85	Hele gjengen.

Det er laget en video fra prosjektet, som er lagt ut på Håndverksinstituttets hjemmeside.

Truger-1

Truger-2

Truger-3

Truger-4

Truger-5

Truger-6

Truger-7

Truger-8

Truger-9

Truger-10

Truger-11

Truger-12

Truger-13

Truger-14

Truger-15

Truger-16

Truger-17

Truger-18

Truger-19

Truger-20

Truger-21

Truger-22

Truger-23

Truger-24

Truger-25

Truger-26

Truger-27

Truger-28

Truger-29

Truger-30

Truger-31

Truger-32

Truger-33

Truger-34

Truger-35

Truger-36

Truger-37

Truger-38

Truger-39

Truger-40

Truger-41

Truger-42

Truger-43

Truger-44

Truger-45

Truger-46

Truger-47

Truger-48

Truger-49

Truger-50

Truger-51

Truger-52

Truger-53

Truger-54

Truger-55

Truger-56

Truger-57

Truger-58

Truger-59

Truger-60

Truger-61

Truger-62

Truger-63

Truger-64

Truger-65

Truger-66

Truger-67

Truger-68

Truger-69

Truger-70

Truger-71

Truger-72

Truger-73

Truger-74

Truger-75

Truger-76

Truger-77

Truger-78

Truger-79

Truger-80

Truger-81

Truger-82

Truger-83

Truger-84

Truger-85

